

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן צבי

תולדות

פרשה ארץ ישראלית

בארות מים בנגב

מאת: טליה זיסקין

אמורים שטחי מערב הנגב להישאר בידי הערבים. החשש היה שהנגב ייקרע מהמדינה היהודית והדחיות להקמת ההתיישבות ולבניית צינור המים רק גברה. המוסדות המיישבים הכינו את תכנית הקמת 11 הנקודות. ואף שהסדרת המים הייתה חיונית, הוחלט לאחר דיון להקדים במעשים ולהתחיל בהקמת היישובים עוד לפני הנחת תשתית המים. מיד אחרי יום הכיפורים של שנת התש"ז (1946) עלו לקרקע אחד עשר היישובים במבצע לילי. מיקום היישובים הושפע משיקולי הגנה וביטחון, מקשר עם יישובים קיימים ומאפשרות הסדרת אספקת המים.

כמה חודשים לאחר מכן, לאחר התבססותם הראשונית של היישובים, החלה חברת מקורות בהנחת שני קווי מים מהקידוח בנר עס. קו אחד לכיוון דרום-מזרח עד באר שבע והקו השני לכיוון דרום-מערב עד ניר רים. בעת הנחת הצינורות המשיכו במאמצים להשגת הרשיונות מהשלטונות, משום שחלק מהצינורות היו עתידים לעבור באדמה שאינה בבעלות יהודית. הקשיים בביצוע הנחת קווי המים היו בעיקר עימותים עם הבדווים המקומיים והתנכלויות שלהם לקווי הצינורות. בעקבות זאת נעשה שינוי מועט של תוואי הקו המזרחי, הוקם משמר נע של מחלקות פלמ"ח שאבטחו את הקווים, ואף הושקעו מאמצים רבים כדי לרצות את הבדווים ולמנוע מעשי פגיעה שלהם בקווי המים.

עוד לפני הקמת המדינה אמר אחד מחברי ועדת החקירה של האו"ם לבחינת החלופות לפתרון בעיית ארץ ישראל (אונסקו"פ) שביקר בנגב: "צינור המים הזה יתן לכם את הנגב" (הלל דן, **בדרך לא סלולה**, ירושלים ותל אביב, 1963, עמ' 246). ואכן למרות הקשיים המרובים שהתעוררו בעת הנחת הקו ובמשך חודשי מלחמת העצמאות, הביא קו מים זה להכללת הנגב בשטח מדינת ישראל, וגם עליו ניתן לומר **עֵתָה הִרְחִיב ה' לֵנּוּ, וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ**. (בראשית כו, כב).

בארץ ישראל, שבה אין המים זורמים בשפע, לוותה ההתיישבות לאורך הדורות בחיפוש אחר מים. בפרשתנו מסופר שיצחק התיישב בנחל גרר, יובלו הגדול של נחל הבשור, ומיד התחיל בחפירת בארות: **וַיִּחַן בְּנַחֲלִי גֵרָר, וַיֵּשֶׁב שָׁם. וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת-בְּאֵרֵת הַמַּיִם, אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אֲבֹרָהָם אָבִיו** (בראשית כו יז-יח). הבעלות על הבארות הייתה גורם לריב ולמתח חות בין רועי יצחק לבין רועי גרר, ורק לאחר חפירת כמה בארות הגיעו אל המנוחה ואל הנחלה: **וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם, וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת, וְלֹא רָבוּ עָלָיו; וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחוֹבוֹת, וַיֹּאמֶר כִּי-עֵתָה הִרְחִיב ה' לֵנּוּ, וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ** (בראשית כו, כב).

סיפור הבארות האלה ושמותיהן היה מקור השראה על ההתיישבות בארץ. המושבה רחובות ואף שכונת 'רחובות' (הבוכרים) בירושלים נקראו על שם באר זו המסמלת את ההרחבה. קיבוץ 'בארות יצחק', שהוקם בשנת התש"ג (1943) מול העיר עזה בנגב המערבי על אדמת ארץ גרר המקראית, נקרא באופן רשמי על שם הרב יצחק ניסנבוים, ממנהיגי תנועת 'המזרחי' בפולין, אך הסיפור המקראי העוסק ביצחק אבינו שנטה את אוהלו במקום זה, חפר בארות מים ומצא את פרי סתו מעבודת האדמה הדהד אצל מקימיו. במלחמת העצמאות נפגע הקיבוץ קשה, פונה והוקם מחדש ליד פתח תקווה. פינת הנצחה ואתר ההנצחה 'בארות בנגב' המספר את סיפור הקיבוץ נמצאים בשטחי קיבוץ 'עלומים' שנבנה על קרקעותיו.

מסוף שנות השלושים החלו בהקמת היישובים בנגב: נגבה, דורות, גת, גברעם, בארות יצחק, ניר עס, יד מרדכי, ניצנים, רוחמה, ובהמשך גם שלוש תחנות מחקר חקלאיות - רביבים, גבולות ובית אשל. גם בהקמת יישובי הנגב נאלצו המתיישבים לחפש אחר מקורות מים כדי לאפשר חיים באזור זה. בתחילה קיבלו היישובים את מימיהם מבארות באזור, ממי שיטפונות שהובלו לבריכות, ואף מקידוחים שנעשו, וכשלא הצליחו קנו מים בבאר שבע.

לכל מי שעסק בנושא היה ברור שהרחבת ההתיישבות בנגב תלויה ביכולת לספק מים למתיישבים. כבר בשנת התרצ"ט (1939) הגיש שמחה בלאס, מהנדס המים של חברת מקורות, שהיה החולם, היוזם והמתכנן של הבאת המים לנגב, תוכנית ראשונית להשקיית הנגב, שני ראתה אז דמיונית לחלוטין. מלחמת העולם השנייה דחתה כל עיסוק בגיוס כספים לפיתוח הארץ והגבולות המנדט על זכויות המים ועל רכישת קרקעות הוחמרו. רק אחרי מלחמת העולם השנייה אפשר היה לעבור מחזון למעשה. על פי התוכנית לחלוקת הארץ משנת 1946 היו

לעיון נוסף

- ברוכי נחום, **בארות יצחק בהתיישבות ובמלחמה**, ירושלים, 2009
- זלצר אסף, **מקורות: סיפורת של חברת המים הלאומית, 75 השנים הראשונות**, ירושלים, 2011
- נבון אבי, **60 שנה לקו המים הראשון לנגב: סיפורו של קו המים**, 1947, ירושלים, 2007